

kurie šios problemos aspektai gvildenamį B. Genzelio, R. Plečkaičio, A. Merkio, V. Suslavičiaus, E. Laumenskaitės darbuose, bet šis emiškesnė istorinė-metodologinė Lietuvos utopinio socializmo analizė nebuvo atlikta. O ji reikalinga, juoba kad ir XX amžiaus realybėje tokio socializmo apraiškų nestokojama. Taisgi K. Gudonio darbas svarbus ir įdomus.

Pirmasis disertacijos skyrius ("Socialinės utopijos tipologizacija") skirtas bendrajai metodologinei socialinės utopijos charakteristikai. Disertantas atskiria socialinę utopiją nuo kitų struktūrinių-semantinių kategorijų ir nuo giminingų sąvokų, aptaria įvairius socialinės utopijos variantus: utopiją-svajonę, nerealų projektą; utopiją - pažūrų sistemą, pagrįstą esminių socialinių santykių priešpriešiniu kokybiškai kitčiams santykiams; utopiją - "grynojo" mąstymo produktą; utopiją - "minties eksperimentą" ir kt. sampratas. Autorius nuodugniai nagrinėja socialinių utopijų sistemavimo problemas, išskirdamas epochinę chronologiją, klasifikaciją pagal utopinių idėjų santykį su socialinių klasių aspiracijomis, utopijas skirsto į retrospektyvines, eskapistines ir herojiškes. Disertacijoje teoriškai pagrindžiama nauja tipologija, kuri padeda išskirti utopinio socializmo ypatybes, pagrindinius struktūros elementus ir išsamiau atskleisti jo turinį. Toliau formuojama išvada, kad utopinį socializmą tikslinga klasifikuoti ne tik pagal ekonomines, politines, kultūrines ypatybes, bet ir pagal nacionalinės priklausomybės principą, kuris leistų naujai įvertinti lietuviškosios utopinės minties plėtrą.

Antrajame disertacijos skyriuje ("Utopinis socializmas Lietuvoje XIX a. ir jo ištakos") nagrinėjama lietuviškosios socialinės utopijos istorinė raida. Daug dėmesio skirta pirmosioms utopinės minties apraiškoms XVI amžiaus refor-

macinio judėjimo produkcijoje: apžvelgiama lietuvių ir lenkų reformatorių Petro Gonendzijaus, S. Budno, Povilo Vizniečio, Jokubo iš Kalinovkos veikla. Nuodugniai aptartamos krikščioniškojo utopinio socializmo idėjos po 1831 ir 1863 metų sukilimų, plėtotos K. Zabičio ir V. Dembskio kūryboje, pabrėžiama prancūzų krikščioniškojo utopinio socializmo atstovo F. R. Lamenė įtaka utopinės minties raidai Lietuvoje. Tame pačiame skyriuje patelkiama vieno iš 1863 metų sukilimo vadovų ir utopinio socializmo atstovo S. Sierakausko teorinės veiklos apžvalga. Autorius aptaria S. Sierakausko ryšius su rusų demokratais N. Černyševskiu, N. Dobroliubovu, išskiria bendradarbiavimo žurnale "Sovremnik" svarbą, įvertina S. Sierakausko idėjų reikšmę besiformuojančiai Lietuvoje pažangiajai visuomeninei minčiai. Nuosekli istorinė-metodologinė utopinės minties analizė leido disertantui padaryti išvadą, kad lietuviškasis XIX amžiaus utopinis socializmas (K. Zabičis, V. Dembskis, S. Sierakauskas) grindžiamas kaip tik krikščioniškojo utopinio socializmo idėjomis.

Oficialieji oponentai teigiamai įvertino atliktą darbą ir rekomendavo tarybai suteikti K. Gudoniui filosofijos mokslų kandidato laipsnį.

A. Urbonavičius

PANIDEOLOGIZMO IR KRIZINIO KULTŪROS SUVOKIMO ANALIZĖ

1989 m. birželio 27 d. Vilniaus universiteto Filosofijos mokslų laipsnių teikimo specializuotoje taryboje Vilniaus universiteto Filosofijos katedros asistentas Virginijus Valentinavičius apgynė kandidato disertaciją "Ideologijos samprata T. Adorno filosofijoje". Disertanto

darbu vadovavo filosofijos mokslų kandidatas docentas K. Stoškus; oficialieji oponentai: filosofijos mokslų daktaras J. Mureika ir filosofijos mokslų kandidatas docentas S. Venskevičius; kolektyvinis recenzentas - Vilniaus pedagoginio instituto Filosofijos katedra.

Tiek T. Adomas, tiek kiti Frankfurto mokyklos atstovai (H. Markuzė, M. Horkheimeris, J. Habermasas, ankstyvasis E. Fromas) ir jų darbai niekada nestokojo nei masinio populiarumo, 1968 m. Paryžiaus studentų sąjūdžio ir "naujųjų kairiųjų" revoliucijos dėka virtusio ažiotažu, nei profesionalių filosofų dėmesio. Nemaža studijų, skirtų T. Adorno filosofijai ir Frankfurto mokyklai, pasirodė ir Tarybų Sąjungoje. Bet daugelis tarybinių autorių darbų dėl conceptualumo ir teorinio korektškumo stokos, taipogi dėl atviro konjunktūristinio slydo analizės objekto paviršiumi, visokeriopai pelkė ir smerkė Frankfurto miesto neomarkszizmo revizionistinį pobūdį. Geriausių atveju būdavo "pakylama" iki T. Adorno idėjų perpasakojimo, nuogo referavimo ir deskripcijos. Niekas nei Lietuvoje, nei TSRS nebuvo pamėginęs nors kiek rimčiau teoriškai rekonstruoti T. Adorno filosofavimo pagrindus, struktūrą, mąstymo prielaidas ir teorines įtakas. Tokiai rekonstrukcijai bene pirmasis ir ryžosi V. Valentėnavičius. Tam reikėjo surasti savotišką teorinį-konceptualinį centrą, integruojantį visą "negatyviosios dialektikos" ir "kritinės teorijos" patriarcho koncepciją. Savo disertacija V. Valentėnavičius įrodė, kad tokiu centru T. Adorno filosofijoje tapo ideologijos samprata, kuri disertacijoje tirama įvairiais aspektais.

Disertacija sudaro įvadas, 3 skyriai ir pabaigą. Pirmajame disertacijos skyriuje "Ideologijos problema T. Adorno filosofijoje" autorius aptaria ideologijos adomiškosios sampratos teorines prielaidas, pagrindines sąvokas, implikuojančias visą sampratą, taip pat ideolo-

gijos istorinius tipus, analizuojamus paties T. Adorno. Disertantas atseka teorines įtakas tų filosofų bei sociologų, kurie ne tik sąlygojo T. Adorno ideologijos sampratą, bet ir apskritai nulėmė Frankfurto mokyklos atstovų filosofavimo paradigmos ypatybes. Tai visų pirma G. Hėgelis, K. Marksas, I. Kantas, F. Nyčė, K. Manheimas, E. Diurkheimas, Z. Froidas, V. Benjaminas, M. Vėberis. Šiame skyriuje disertacijos autorius eksplikuoja kertinę "totalybės" sąvoką, kuri laikytina T. Adorno ideologijos sampratos ašimi ir išsamiai aptaria ideologijos istorines formas.

Antrajame skyriuje ("Meno ideologizacija T. Adorno filosofijoje") autorius analizuoja bene charakteringiausią T. Adorno teorinį veiksmą, grynai adomišką conceptualinį judesį - kraštutinį kultūrolo, pirmiausia meno, ideologizavimą. Kultūros kūryba, visa meno (ji T. Adorno koncepcijoje reprezentuoja muziką) raida, klasikinė ir šiuolaikinė muzika T. Adorno teorijoje virsta ideologijos lytiniu, ideologemų žaislamu ir dramatiškomis kolizijomis. Ideologiją ir jos raiškos pavidalus T. Adomas išvelgia ir muzikos žanruose, ir kūrinių struktūroje, ir kompoziciniame mąstyme bei komponavimo technikoje, jau neskaitant apie estetines programas. Disertantas aiškiai dėlioja akcentus; ideologiška ir didžiai nuodėminga yra ne tik kultūros industrija, masinis menas ir masinė kultūra, bet ir klasikinė muzika bei ezoterinio meno formos. Alternatyva visam ideologizuotam menui, anot T. Adorno, tampa avangardinis, ty. neideologiškas nonkonformiškas menas, kurį tobuliausiai atkūnija dodekafoninė muzika typač akcentuojama pati dodekafonija, šia, pasak T. Adorno, A. Šenbergo "revoliucinis" metodas) ir Vienos naujoji mokykla. Preciziškai rekonstruodamas adomiškąją meno ir ideologijos santykio sampratą, V. Valentėnavičius aiškiai parodo

vienintelę teorinę ir loginę išvadą, kylančią iš minėtos sampratos: kultūros erdvėje apakritai nebelieka jokių idealų, išakyrus neideologiskumą. Tai totalinės negacijos teorinis judesys.

Trečiajame disertacijos skyriuje ("Panideologizmas ir kultūros krizė") autorius akivaizdžiai parodo, kaip visuomenės ir kultūros totalinės ideologizacijos pagrindų gimsta kritinis kultūros suvokimas. Teorinės alternatyvos ir apskritai kitoks žvilgsnis į kultūrą išryšksta. Jo vieton stoja vos ne mistinės, prigimtinės kaltės už totalitarizmą ir jo socialinius padarinius ieškojimas ir jos įžvelgimas visose kultūros istorijos formose. Išvadose disertantas teigia, kad panideologizmas gali atvesti tik į teorinę bei vertybinę aklavietę. T. Adorno koncepcijos pavyzdys šiuo atveju itin iškalbingas.

Oficialieji oponentai ir kolektyvūs recenzentas vieningai pažymėjo aukšto darbo aktualumą ir profesionalumą, teigiamai įvertino disertanto siekimą griežtai teoriškai rekonstruoti tyrinėjamo autoriaus koncepciją.

L. Donskis

ISTORIJS IDĖJA FILOSOFIJOJE

Tą pačią dieną kandidato disertacija "Istorijos idėja filosofijoje" apgynė ir VU Filosofijos katedros asistentas Arūnas Povilionas.

Aptariant šį mokslinį darbą, pirmiausia galima kalbėti ne apie jo "naujumą", "aktualumą" ir ne apie tai, kad jis atitinka VAK'o reikalavimą, bet apie tai, kaip originaliai išskleidžiama pasirinkta tema, kaip skaidriai, šviežiai ir šiuolaikiškai gvildenamos senos bei amžinos filosofinės problemos.

Anot disertanto, istorijos idėja filo-

sofiijoje formuojasi kaip pastanga apmąstyti socialinės tikrovės raidą, nors tokio apmąstymo galimybės bei išraiškos formos nėra istoriškai vienodos. Nel antikoje vyravusi socialinės tikrovės kaip amžino kosminio ciklo grandies samprata, nei viduramžiais atsiradusi istorijos kaip anti laikiško dieviško plano įgyvendinimo idėja dar nesudaro filosofijos istorijos teorinio karkaso. Teoriškai eksplikuoja istorijos filosofijos koncepcija formuojasi tik renesanso epochoje. Ji atsiranda kaip antropocentristinės pasaulėžiūros padarinys. Štai kodėl disertacijoje skiriama daug dėmesio Dž. Viko istoriosofijai, kurioje pirmą kartą buvo iškelta istorijos tyrimo metodo problema, sietina kaip tik su renesanso pasaulėžiūra. Disertantas parodo, kad Dž. Viko teorijoje gana neapibrėžtas antropologizmas įgauna griežtą ir tvirtą ontologinę formą ir skleidžiasi kaip amžinos, idealios istorijos vaizdinys.

Tolesnė idėiskinės istorijos filosofijos raida disertacijoje siejama su vokiečių filosofija. I. Kanto ir G. Hegelio istorijos filosofijos analizei skiriamas patys geriausi disertacijos puslapiai. A. Poviliono nuomone, I. Kantas aiškiai suformulavo vieną iš pamatinių istorijos filosofijos problemų: kaip istorijoje dera tikslingumas ir determinuotumas, koks jų ntykis. Toliau šią problemą sprendė ir G. Hegelis, pasaulinę dvasią suvokdamas kaip vidinį visuomenės gyvenimo turinį ir ją laikydamas istorijos dėsningumo garantu. Disertantas pagrindžia mintį, kad G. Hegelio sistemoje individuali žmonių valia eina šios gudrios ir klasišingos pasaulinės dvasios įrankis.

Paskutinėje disertacijos dalyje nagrinėjamos materialistinės istorijos sampratos susiformavimas. Pagrindinę savo tezę A. Povilionas formuluoja taip: G. Hegelis, remdamasis mąstymo ir būties tapatybės principu, tikrovę išpraudė į